

РОЗДІЛ 8

СТРУКТУРНА, ПРИКЛАДНА ТА МАТЕМАТИЧНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 81.33

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.43.1.37>

ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА ДАНИХ ІНТЕРАКТИВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ДЛЯ ЄВРОПИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

TERMINOLOGY DATABASE INTERACTIVE TERMINOLOGY FOR EUROPE AS A SOURCE OF LINGUISTIC RESEARCH

Бігдай М.О.,

orcid.org/0000-0001-6507-6100

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

Мета статті – дослідити та описати можливості термінологічної бази даних Інтерактивна термінологія для Європи (Interactive Terminology for Europe, далі – IATE), яка охоплює термінологію Європейського Союзу (далі – ЄС) всіма офіційними мовами ЄС та латиною. Актуальність даної розвідки зумовлена процесом інтеграції України в ЄС та потребою проаналізувати можливості термінологічної бази даних IATE для лінгвістичних досліджень.

Протягом свого розвитку IATE об'єднала наявні термінологічні ресурси, зокрема Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm та Lithos, і стала комплексним інструментом для уніфікованого управління термінами ЄС. Її наповнення здійснюється інституціями ЄС, термінологами та перекладачами під керівництвом міжвідомчої групи.

До переваг IATE в контексті лінгвістичних досліджень відносимо: доступ до стандартизованої термінології ЄС, доступність в інтернеті для всіх охочих, підтримку всіх офіційних мов ЄС, актуальність даних та регулярні оновлення, наявність різногалузевої термінології, а також експертну перевірку термінів.

У статті описано структуру даних в IATE, де записи представлені на трьох взаємопов'язаних рівнях: незалежний від мови рівень, рівень мови та рівень терміна. На кожному з рівнів подані відповідні поля (тип терміна, предметна область, оцінка терміна, код надійності, походження та ін.), що розкривають можливості цієї термінологічної бази даних.

IATE є ефективним ресурсом для термінологічного, порівняльного, корпусного аналізу, зокрема, для вивчення процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів в різних мовах, створенні термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція даних з IATE з іншими лінгвістичними ресурсами (корпусами текстів, комп'ютерними словниками, системами машинного перекладу та ін.). Окрім цього, у контексті євроінтеграційних процесів України IATE може бути використана для укладання перекладних словників з мов ЄС на українську мову з різних галузей знань.

Ключові слова: IATE, термін, терміни Європейського Союзу, термінологія, термінологічна база даних.

The purpose of the article is to investigate and describe the capabilities of the Interactive Terminology for Europe (hereinafter – IATE) terminology database, which covers the terminology of the European Union (hereinafter – EU) in all official EU languages and Latin. The topicality of this research is due to the process of Ukraine's integration into the EU and the need to analyze the capabilities of the IATE terminology database for linguistic research.

During its development, IATE has combined existing terminology resources, including Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm and Lithos, and has become a comprehensive tool for unified management of EU terms. It is maintained by EU institutions, terminologists and translators under the guidance of an interdepartmental group.

The advantages of IATE in the context of linguistic research include: access to standardized EU terminology, availability on the Internet for everyone, support for all official EU languages, data relevance and regular updates, availability of multi-branch terminology, as well as expert review of terms.

The article describes the data structure in IATE, where records are presented at three interconnected levels: language-independent level, language level and term level. At each level, the corresponding fields (term type, subject domain, evaluation of the term, reliability code, origin, etc.) are presented, which reveal the capabilities of this terminology database.

IATE is an effective resource for terminological, comparative, corpus analysis, in particular, for studying the processes of terminology standardization, peculiarities of term translation, methods of term formation in different languages, creating terminological dictionaries from different fields of knowledge, etc.

A promising direction for further research is the integration of data from IATE with other linguistic resources (corpora, computer dictionaries, machine translation systems, etc.). In addition, in the context of Ukraine's EU integration processes, IATE can be used to compile translation dictionaries from EU languages into Ukrainian in various fields of knowledge.

Key words: IATE, term, terms of the European Union, terminology, terminology database.

Постановка проблеми. Багатомовна комунікація в Європейському Союзі зумовлює потребу у створенні надійних термінологічних ресурсів, здатних забезпечити точність і послідовність перекладу в офіційних документах. Одним із таких ресурсів є IATE, яка функціонує як одна з найбільших багатомовних термінологічних баз даних у світі.

Хоча первинним призначенням цього ресурсу була підтримка багатомовної діяльності інституцій ЄС, проте IATE вийшла за межі прикладного використання і стала цінним інструментом для наукових досліджень. У зв'язку з євроінтеграційним курсом України, виникає потреба у систематизації можливостей IATE для лінгвістичних студій. Актуальність цієї розвідки зумовлена потенціалом IATE у дослідженні процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів в різних мовах, створенні термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

Мета статті – дослідити та описати можливість термінологічної бази даних IATE як джерела лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Раніше інституції ЄС користувалися окремими термінологічними базами даних, що ускладнювало забезпечення узгодженості між офіційними документами та перекладами. З огляду на розширення ЄС та зростання обсягів багатомовної документації у 1999 році було започатковано проєкт створення єдиної централізованої термінологічної бази даних IATE. Нова система об'єднала наявні ресурси, зокрема Eurodicautom, TIS, Euterpe, Euroterms, CDCTERM, CuriaTerm та Lithos, і стала комплексним інструментом для уніфікованого управління термінами [2, с. 19–20; 3, с. 3–4; 4, с. 2–3].

IATE є відкритою багатомовною базою, яка охоплює всі офіційні мови ЄС та латину, забезпечуючи не лише терміни та переклади, але й визначення, контексти використання та джерела. Її наповнення здійснюється інституціями ЄС, термінологами та перекладачами під керівництвом міжвідомчої групи. Система була офіційно запущена у 2004 році, з 2007 року стала доступною для широкого кола користувачів, а у 2018 році була оновлена відповідно до сучасних технологічних стандартів [2; 5, с. 2; 6; 7].

IATE як джерело термінології ЄС має такі переваги для проведення лінгвістичних досліджень [1, с. 145–146]:

– Доступ до стандартизованої термінології ЄС. IATE надає доступ до стандартизованих термі-

нів, які використовуються в установах ЄС, гарантуючи, що термінологія відповідатиме найсучаснішому та широко прийнятому використанню.

– Доступність в інтернеті для всіх охочих. IATE з 2007 року стала публічно доступною, що дозволяє широкому колу зацікавлених осіб працювати з термінологією ЄС.

– Підтримка всіх офіційних мов ЄС. IATE – комплексна багатомовна термінологічна база даних, яка охоплює всі офіційні мови ЄС, що робить її цінним ресурсом для створення багатомовних термінологічних словників.

– Актуальність даних та регулярні оновлення. IATE постійно оновлюється, включаючи найновіші терміни та поняття, щоб відобразити зміни в законодавстві, політиці та практиці ЄС. Ця адаптивність робить IATE динамічним ресурсом для створення термінологічних словників, особливо в галузях, що швидко змінюються.

– Наявність різногалузевої термінології. IATE охоплює широкий спектр галузей, що робить її цінним ресурсом для укладання термінологічних словників з різних галузей знань.

– Експертна перевірка термінів. Терміни в IATE перевіряються експертами у відповідних галузях, що забезпечує їхній високий рівень точності та надійності.

Виклад основного матеріалу. Розгляньмо детальніше структуру даних в IATE, що розкривають можливості цієї термінологічної бази даних. Дані в IATE представлені відповідно до концептуального підходу до термінології. Кожен запис має три взаємопов'язані рівні: незалежний від мови рівень, рівень мови та рівень терміна [8].

На незалежному від мови рівні в IATE є такі поля [8]:

1. Ідентифікатор запису – це унікальний ідентифікатор кожного терміна.

2. Предметна область. Поняття в IATE пов'язані з певними доменами, тобто галузями знань, у яких вони використовуються. Поняття в IATE організовані в 21 предметну область з багатьма піддоменами (на основі EuroVoc – багатопрофільного тезауруса, що охоплює діяльність ЄС). Поняття можуть бути пов'язані з кількома доменами одночасно. IATE наразі використовує EuroVoc версії 4.6.

3. Основне значення. «Первинний запис» – це основний запис для певного поняття, який відповідає певним мінімальним стандартам якості. Записи, не позначені як «первинні», ймовірно, будуть нижчої якості та/або менш надійними.

4. Життєвий цикл – це поле, що вказує, чи є об'єкт запису «історичним» (більше не вико-

ристовується або не існує), «запропонованим» (ще не прийнятим) або «відкинутим» (запропонованим, але зрештою не прийнятим).

5. Походження – це поле, яке вказує на те, що поняття є специфічним для певної країни або загалом для ЄС.

На рівні мови записи представлені усіма офіційними мовами ЄС та латиною відповідно до міжнародних кодів ISO. Це забезпечує узгоджене багатомовне представлення термінів і дає змогу інтегрувати їх у різні контексти використання, що має важливе значення для міжінституційної комунікації.

На рівні терміна в IATE є такі поля [8]:

1. Тип терміна:

– *Термін* (слово або словосполучення, що позначають поняття певною мовою).

– *Абревіатура* (акронім, ініціалізм, скорочення та ін.).

– *Фраза* (фразеологічна одиниця, яка має стандартний переклад).

– *Формула* (хімічна формула, математичний або інший науковий вираз).

– *Скорочена форма* (будь-яка прийнята скорочена версія назви або імені; наприклад коротка, неофіційна назва країни тощо. Терміни, що містять абревіатуру, також вважаються скороченими формами).

2. Код надійності.

Для кожного терміна IATE використовує один з чотирьох кодів надійності:

– *Не перевірену надійність (1 зірочку)* автоматично призначають термінам, введеним користувачами, які не є носіями певної мови.

– *Мінімальну надійність (2 зірочки)* автоматично призначають термінам, введеним або оновленим носіями певної мови.

– *Надійний термін (3 зірочки)* призначається вручну термінологом після оцінки надійності, якщо такий термін відповідає принаймні одному з наступних критеріїв: отриманий з надійного джерела; узгоджений з представницьким органом термінологів однієї мови; є загальним позначенням певного поняття у своїй галузі.

– *Дуже надійний термін (4 зірочки)* також призначається вручну після оцінки надійності, якщо такий термін відповідає принаймні одному з наступних критеріїв: добре встановлений та широко визнаний експертами термін або підтверджений надійним та авторитетним джерелом, зокрема надійним письмовим джерелом.

3. Оцінка терміна.

Для синонімічних термінів однієї мови визначають оцінку терміна відповідно до наступних критеріїв:

– *Бажаний* (термін, який є кращим за інші аналогічні терміни або повинен використовуватися для забезпечення узгодженості в текстах ЄС).

– *Допустимий* (правильний термін, але для нього є кращі синоніми).

– *Застарілий* (термін, який широко використовується і тому, ймовірно, з'явиться в документах, але який не слід використовувати та потрібно замінити під час редагування тексту).

– *Неактуальний* (термін, який раніше використовувався для позначення певного поняття, але більше не використовується).

– *Запропонований* (термін, який був запропонований, але ще не є повністю прийнятий).

4. Власник терміна – це установа користувача, який його створив та відповідає за перевірку його змісту.

5. Дата останньої зміни – це дата, коли редактор IATE востаннє змінював інформацію на рівні терміна.

Окрім цього, в IATE на рівні записів, мов та/або термінів існують так звані колекції для групування підмножин даних, що стосуються певних проектів або піддоменів, та для спрощення управління такими даними. Користувачі можуть здійснювати пошук термінів за назвою або описом колекції, а також за діапазоном дат створення. Список результатів можна сортувати за стовпцем/значенням (у алфавітному, хронологічному, числовому порядку та за типом) [8].

Розгляньмо структуру даних в IATE на наступних прикладах. На Рис. 1 та Рис. 2 представлені записи з IATE терміна 'protokół' польською та 'protocol' англійською мовами відповідно.

В результаті порівняльного аналізу бачимо, що є певні спільні та відмінні характеристики в цих мовах. В обох записах власником терміна зазначено Consilium, тобто Раду Європейського Союзу. Це вказує на офіційний характер джерела і засвідчує, що обидва терміни використовуються в межах інституцій ЄС у правовому контексті. Тип терміна в обох випадках позначено як term, тобто стандартна термінологічна одиниця без варіантних форм. Проте, польське визначення описує протокол як нормативно-регулятивний документ, який деталізує положення угоди. Англійське – більш юридично-операційне, акцентує на функції документа як доповнення чи поправки до вже існуючої угоди. Таким чином, семантичний фокус різний: польська – на змісті та ролі правил, англійська – на юридичній дії документа.

Definition:	dokument prawa międzynarodowego, w którym określono zbiór zasad regulujących daną umowę międzynarodową
* Definition reference:	Na podstawie dokumentów z zakresu polityki międzynarodowej - sekcja polska SG Rady
Owner:	Consilium

Term:	protokół
* Term reference:	Na podstawie dokumentów z zakresu polityki międzynarodowej - sekcja polska SG Rady
Term type:	term
Reliability:	★★
Owner:	Consilium

Рис. 1. Термін ‘protokół’ в ІАТЕ польською мовою

Definition:	agreement amending or supplementing an existing agreement
Definition reference:	Agreements Office glossary, Council of the European Union, http://domus/homenew2/Subpages2/launch.asp?IMG=bdafinal.jpg&URL=/bureaudeaccord (internal access only) [25.3.2013]
Note:	Although protocols are generally linked to existing agreements, they can also stand alone.
Owner:	Consilium

Term:	protocol
* Term reference:	- Decision of the EEA Joint Committee No 77/2008 of 6 June 2008 amending Protocol 31 to the EEA Agreement CELEX:22008D0077 - Manual of precedents for international agreements http://domus/homenew2/Subpages2/launch.asp?IMG=dq12.jpg&URL=/DQL/index.htm [24.4.2014] (internal access only)
Term type:	term
Reliability:	★★★★
Contexts:	
Term in context:	"Generally, a protocol amends, supplements or clarifies a multilateral treaty. The advantage of a protocol is that, while it is linked to the parent agreement, it can focus on a specific aspect of that agreement in greater detail."
* Context reference:	United Nations Treaty Handbook, http://treaties.un.org/doc/source/publications/THB/English.pdf [25.3.2013]
Owner:	Consilium

Рис. 2. Термін ‘protocol’ в ІАТЕ англійською мовою

Отже, зі структури даних в ІАТЕ випливає, що ця термінологічна база даних придатна для широкого використання у лінгвістичних дослідженнях на основі термінології ЄС. По-перше, ІАТЕ є джерелом інформації про створення, стандартизацію та функціонування спеціалізованих термінів. Дані про сферу застосування, рівень надійності та примітки щодо використання створюють підґрунтя для всебічного аналізу та вивчення термінології ЄС певної галузі. Зокрема, ІАТЕ дозволяє простежити закономірності термінологічної варіативності, калькування, неологізації тощо. По-друге,

завдяки багатомовному характеру термінологічна база даних ІАТЕ придатна для порівняльного аналізу особливостей термінів у різних мовах. По-третє, регулярне оновлення бази робить можливим вивчення динаміки термінології у часі. Окрім цього, можна спостерігати появу нових перекладів і їхнє поступове закріплення у нормативній практиці ЄС. По-четверте, формати експорту даних (TBX, CSV) з ІАТЕ забезпечують можливість інтеграції ІАТЕ у цифрові ресурси та інструменти комп'ютерної та корпусної лінгвістики. Це відкриває перспективи для створення

паралельних корпусів, навчання систем машинного перекладу тощо.

Висновки. Термінологічна база даних IATE є важливим інструментом підтримки багатомовної комунікації в інституціях ЄС і водночас цінним джерелом для лінгвістичних досліджень. Її концептуально структурована, багатомовна та актуальна база даних забезпечує вивчення процесів стандартизації термінології, особливостей перекладу термінів, способів творення термінів

в різних мовах, створення термінологічних словників з різних галузей знань тощо.

IATE є ефективним ресурсом для термінологічного, порівняльного, корпусного аналізу тощо. Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція даних з IATE з іншими лінгвістичними ресурсами (корпусами текстів, комп'ютерними словниками, системами машинного перекладу та ін.) та використання її потенціалу для укладання перекладних словників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бігдай М.О., Іванчук І.С. Переваги Інтерактивної термінології для Європи в процесі укладання перекладних термінологічних словників. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія «Філологія» 2024, Вип. 67. с. 144–147.
2. Bhreathnach Ú., Cloke F., Nic Pháidín C. Terminology for the European Union. The Irish Experience: The GA IATE Project. Fiontar, Dublin City University, 2013. 119 p. URL: https://www.ainm.ie/pdf/terminology_for_the_european_union.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
3. Ball S., Rummel D. The IATE Project – towards a single terminology database for the European Union. In: Translating and the Computer 23. London: Aslib, 2001. 28 p. URL: <https://aclanthology.org/2001.tc-1.4.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).
4. Johnson I., MacPhail A. IATE – Inter-Agency Terminology Exchange: Development of a Single Central Terminology Database for the Institutions and Agencies of the European Union. Luxembourg, 2000. 7 p. URL: <https://aclanthology.org/www.mt-archive.info/LREC-2000-Johnson.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).
5. Ball S. Joined-up Terminology – the IATE System Enters Production. In: Translating and the Computer 25. London: Aslib, 2003. 17 p. URL: <https://mt-archive.net/Aslib-2003-Ball.pdf> (дата звернення: 20.09.2025).
6. IATE. European Union terminology. FAQ. URL: <https://iate.europa.eu/faq> (дата звернення: 20.09.2025).
7. IATE. European Union terminology. About IATE. URL: <https://iate.europa.eu/about> (дата звернення: 20.09.2025).
8. IATE. European Union terminology. IATE Data fields explained. URL: <https://iate.europa.eu/fields-explained> (дата звернення: 20.09.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025
Дата публікації: 30.12.2025